

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.5>

Б. Є. Жорняк

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри методики музичного виховання та гри на інструменті
Луцького педагогічного коледжу

С. М. Ткачук

викладач музичного виховання з методикою навчання,
викладач кафедри методики музичного виховання та гри на інструменті
Луцького педагогічного коледжу

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкривається проблема комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва. Дається різне визначення дослідниками поняття «комунікативні вміння». Незважаючи на досить різні за своїм змістом трактування поняття «комунікативні вміння», на думку більшості дослідників, означені вміння ґрунтуються на оволодінні майбутніми вчителями широким спектром можливостей міжособистісної комунікації в навчальному співробітництві.

Авторами запропоновано власне визначення поняття «комунікативні вміння вчителя» як професійно важливих якостей, що виражаються в особистісних інтегративних утвореннях, які ґрунтуються на засвоєнні різних способів здійснення комунікації і виявляються у здатності грамотно і логічно висловлювати свою думку, адекватно сприймати, аналізувати й оцінювати інформацію співрозмовника.

Формування комунікативної особистості студента, здатного використовувати власні знання та вміння для досягнення професійного успіху, розглядається як важливий напрям реформування змісту сучасної вищої освіти, покликаної готувати кваліфікованих фахівців, здатних реалізуватись у своїй майбутній діяльності, постійно підвищувати й удосконалювати свій професійний і культурний рівень, педагогічну кваліфікацію.

У статті виокремлено й охарактеризовано мовленнєві, діалогові і презентаційні типи комунікативних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва, розкрито теоретичні аспекти і методичні прийоми формування умінь педагогічного спілкування. Висвітлена роль занять із методики музичного виховання у формуванні комунікативних умінь, розвитку інтелектуальної, емоційної та професійної культури спілкування особистості, здатності пізнавати й оцінювати себе, свої інтелектуальні, музичні здібності та можливості. Запропоновано форми і методи роботи з розвитку комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

У контексті формування комунікативних умінь студентів головною метою визначено гуманізацію міжособистісного спілкування в освітньому процесі як шлях до забезпечення гармонії активних комунікативних взаємин учасників педагогічного середовища.

Ключові слова: комунікативні вміння (мовленнєві, діалогові, презентаційні), комунікація, педагогічне спілкування, професійне становлення, комунікативна культура, майбутні вчителі музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва розглядають як набуття ними комплексу фахових знань, умінь і навичок у процесі опанування психолого-педагогічних, соціально-культурологічних і фахових дисциплін, формування професійно значущих і особистісних якостей і мотивів, розвиток їхніх творчих здібностей, а також умінь педагогічного спілкування, яке постає важливим чинником інтелектуального, духовного й емоційного розвитку особистості, забезпечення демократизації її взаємин у педагогічному колективі і з учнями.

У сфері педагогічної діяльності процес спілкування виступає основним засобом успішної реалізації завдань навчання і виховання, забезпечення

взаєморозуміння, досягнення соціальної злагоди і моральної єдності у відносинах.

Комунікативні вміння вчителя як необхідна умова інтеграції його в соціальні виробничі та культурні процеси – важлива запорука його професійної самореалізації.

Це актуалізує необхідність оволодіння майбутнім педагогом-фахівцем високою педагогічною культурою, свідченням якої, на думку багатьох учених і педагогів-практиків, є сформованість здатності до висококультурного і морального педагогічного спілкування, запорукою якого є комунікативні вміння і здібності вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми педагогічної комунікації

досліджували Б. Ананьєв, Ф. Бацевич, В. Біблер, Л. Божович, С. Бондаренко, І. Василенко, Л. Виготський, Н. Кузьміна, Є. Орлова, О. Петровський, П. Щербань та ін. Теоретичні та методичні аспекти комунікативних умінь майбутніх учителів розглядали В. Байденко, Н. Бібик, С. Бондар, Т. Браже, О. Дубасенюк, І. Єрмаков, О. Кононко, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Пуховська, І. Родигіна, Д. Рум'янцева, О. Савченко, Т. Смагіна, Т. Сорочан, Л. Сохань, А. Хуторський та ін.

Предметом наукових розвідок Н. Бібик, М. Богдановича, В. Бондаря, І. Бутузова, В. Кан-Калика, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької стала проблема гуманізації освітнього процесу з формування морально-етичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема культури педагогічного спілкування.

Проблема формування комунікативних умінь майбутнього вчителя завжди була в центрі уваги вітчизняної педагогічної науки і практики.

Мета статті – педагогічне осмислення проблеми формування комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Актуальність означеної проблеми особливо зростає протягом останнього часу. Адже суспільству сьогодні потрібен учитель, який відрізняється високим професіоналізмом, ціннісним гуманістичним світоглядом, особистісною і професійно-педагогічною культурою, здатний володіти сучасними педагогічними стратегіями, комплексно реалізувати свій творчий потенціал і власний спосіб життєдіяльності на основі інтеграції загальнолюдських і професійно значущих цінностей і якостей [1, с. 163].

Найважливішим напрямом реформування змісту сучасної освіти у вищих навчальних закладах є формування комунікативної особистості, здатної використовувати власні знання та вміння для досягнення професійного успіху, досконалого володіння словом, здатністю образного висловлювання власних думок [9, с. 88].

О. Корсакова, С. Трубачова у структурі педагогічного спілкування виділяють три взаємопов'язані складові частини:

1. Комунікативну – вона полягає в одержанні інформації тими, хто спілкується.

2. Інтерактивну – передбачає організацію взаємодії між особистостями: обмін знаннями, ідеями, діями.

3. Перцептивну – сприйняття й пізнання партнерами один одного та встановлення на цій основі взаєморозуміння [4, с. 7].

Є. Орлова визначає структуру комунікативних умінь учителя, яка складається із 4-х груп, пов'язаних:

– із передачею інформації;

– із регулюванням своєї поведінки і діяльності учнів;

– з установами і підтриманням контакту з учнями [7].

У педагогічній енциклопедії загальне поняття «вміння» трактується як «можливість ефективно виконувати дії відповідно до мети й умов, за яких ці дії виконуються» [8, с. 116].

У психолого-педагогічній літературі існує декілька визначень комунікативних умінь педагогічного спілкування.

Так, наприклад, О. Леонт'єв виділяє вміння соціальної перцепції як вміння розуміти, а не тільки бачити, тобто адекватно моделювати особистість учня, його психічний стан тощо за зовнішніми ознаками, вміння «подати себе» у спілкуванні з учнями, вміння оптимально будувати свою мову у психологічному плані, тобто вміння мовленнєвого спілкування і невербального контакту з учнями [6].

До найбільш важливих комунікативних умінь учителя В. Кан-Калик відносить:

– вміння спілкуватись із людьми;

– вміння через правильно складену систему спілкування організувати спільно з учнями творчу діяльність;

– вміння цілеспрямовано організувати спілкування і керувати ним.

Учений зазначає: «Це збільшені групи комунікативних умінь вчителя, які, у свою чергу, включають у себе багато інших компонентів: вміння встановлювати психологічний контакт, завойовувати ініціативу у спілкуванні» [3, с. 10].

Н. Кузьміна до комунікативних умінь учителя відносить «вміння встановлювати правильні взаємини з учнями, їхніми батьками, педагогічним колективом; вміння збирати, аналізувати й оцінювати інформацію про педагогічну ефективність навчального процесу» [5].

Як зазначає Ю. Жуков, «<...> одні розуміють під вміннями, перш за все, поведінкові навички, інші – здатність розуміти комунікативну ситуацію, треті – здатність оцінювати свої ресурси і використовувати їх для розв'язання комунікативних завдань» [2].

Відсутність єдиного підходу до визначення поняття «комунікативні вміння вчителя», на нашу думку, пов'язана з його багатозначністю, складністю його психологічної, культурної і соціальної структури та зв'язками з іншими компонентами характеристики особистості вчителя (емоційною і вольовою сферами, інтелектом, мисленням, знаннями, здібностями, переконаннями, психічними властивостями, особливостями характеру, темпераменту тощо).

Ми визначаємо комунікативні вміння майбутнього вчителя як його особистісні професійно важливі якості, що являють собою складні інтегративні утворення особистості, які базуються на засвоєнні різних способів комунікації і виявля-

ються у здатності грамотно і логічно висловлювати свою думку й адекватно сприймати, аналізувати й оцінювати інформацію співрозмовника, що забезпечує професійну спроможність учителя, його фахове становлення й особистісне професійне самовираження.

Комунікативні вміння вчителя музичного мистецтва становлять основу його творчого мислення, інтелектуальної спроможності адекватно сприймати й аналізувати думку партнера по спілкуванню, успішно розв'язувати різні пізнавальні та педагогічні завдання та вирішувати проблеми, що виникають у професійній діяльності педагога-музиканта.

Головною умовою досягнення успіху в розвитку комунікативних умінь студентів є їхня активна пізнавальна і творча діяльність, за якої навчальний матеріал стає предметом цікавих когнітивно-інтелектуальних і мовленнєвих дій кожного.

Сьогодні вчені виокремлюють три типи комунікативних умінь майбутнього вчителя – мовленнєві, діалогові і презентаційні.

Мовленнєві вміння – це показник загального й інтелектуального розвитку особистості. Вони передбачають багатство мови, грамотність, ясність і логічність вираження власної думки.

Діалогові вміння – це вміння правильно сприймати і розуміти партнера по спілкуванню. Вони формуються на основі накопиченого досвіду регулювання стосунків комунікації між людьми.

Презентаційні вміння – вміння виступати перед аудиторією, презентувати себе в різних ситуаціях, що забезпечує підстави для успішної соціалізації особистості.

Музика, як жодний інший вид мистецтва, сприяє ефективному розвитку необхідних для педагога-музиканта професійних якостей – творчої уваги слухача музики, його почуттєвої сфери, естетичного сприйняття музичного мистецтва, художньої уяви, фантазії і на їх основі – образної, емоційної професійної мови.

Майбутніх учителів музичного мистецтва важливо навчити вільно користуватись музичною мовою, спеціальною традиційною музичною термінологією і сучасними мовними нововведеннями, що відображають новації в інтонаційно-ладовій, гармонічній і ритмічній сферах музики нового часу.

Зі студентами варто обговорювати дискусійні питання, як-от: «Що таке імідж учителя музичного мистецтва?», «У чому своєрідність сучасної музики?», «У чому особливість музичного навчання сучасних школярів?» тощо; питання: «Як я розумію поняття «музична мова», «музична інтонація», «музичний образ», «музичний розвиток», «музично-естетичне виховання» тощо. Такі діалоги допомагають поповнити і розширити загальний і професійний словниковий запас майбутнього вчителя-музиканта, активізувати його пізнавальну діяльність, критичне, когнітивне мислення, мову.

З метою формування комунікативних презентаційних умінь бажано активно залучати студентів до проведення в коледжі Днів музики, конкурсів професійної майстерності, творчих звітів кафедр. Практикувати захист наукових робіт, презентацій проєктів.

Така активна творча діяльність стає запорукою професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Висновки. Резюмуючи сказане, варто зазначити, що у формуванні комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва важливо орієнтуватись на активне використання емоційного діалогічного фахового спілкування зі студентами, прищеплення їм навичок уважно слухати, поважати думку, позицію співрозмовника, висловлювати власні ідеї, інакше кажучи, виховувати інтелектуальну, етичну, естетичну і моральну культуру педагогічного спілкування. І в цьому особлива роль музики, яка здатна викликати у слухача певні емоційні стани, художні уявлення, переживання, сприяти зняттю психологічної напруги, стимулюванню когнітивних і асоціативних процесів, активізації професійної мовленнєвої діяльності студентів.

Головною метою є гуманізація педагогічного спілкування, позитивна мотивація у спілкуванні, що забезпечують гармонію комунікативних взаємин між учасниками педагогічного процесу, привабливість процесу професійного спілкування.

Список використаної літератури:

1. Жорняк Б., Регуліч І. Методологічні засади формування професійних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у педагогічному коледжі. Педагогічні та психологічні науки: перспективи розвитку у країнах Європи на початку третього тисячоліття : колективна монографія. Центр українсько-європейського наукового співробітництва. м. Стальова Воля (Польща). 2018. С. 162–178.
2. Жуков Ю. Коммуникативный тренинг. Москва : Гардарика, 2003. 223 с.
3. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении. Москва, 1987. 190 с.
4. Корсакова О., Трубачова С. Дидактичні підходи до оновлення змісту освіти. *Відкритий урок*. 2006. №№ 5–6. С. 7.
5. Кузьмина Н. Формирование педагогических способностей. Ленинград, 1981. 36 с.
6. Леонтьев А. Проблемы развития психики. Москва, 1986. 565 с.
7. Орлова Е. Мир общения: проблема межсубъектных отношений. Москва, 1988.
8. Педагогическая энциклопедия. Москва : Наука, 1968. Т. 4. 879 с.
9. Фоміна І. Вплив мовних засобів образності на усне мовлення майбутніх учителів-словесників. Сучасні методики, інновації та досвід практич-

ного застосування у сфері психології та педагогіки : матеріали Міжнародної науково-практич-

ної конференції, 20–21 жовтня 2017 р. Люблін, 2017. С. 88–90.

Zhorniak B., Tkachuk S. Modern approaches to the formation of communicative skills of future teachers of musical art

The article reveals the problem of communication skills of future teachers of musical art. The researchers give a different definition of the concept of “communication skills”. Despite the rather different interpretations of the concept of “communication skills”, in the opinion of most researchers, the indicated skills are based on the mastery of future teachers in a wide range of interpersonal communication opportunities, in educational cooperation.

The authors proposed their own definition of the concept of “communicative skills of a teacher” as professionally important qualities expressed in personal integrative formations, based on the assimilation of various ways of communicating and find themselves in the ability to correctly and logically express their opinions and adequately perceive, analyze and evaluate the information of the interlocutor. The formation of a communicative personality of a student who is able to use his knowledge and skills to achieve professional success is considered as an important area of reforming the content of modern education in higher education institutions, designed to prepare qualified specialists who are able to realize their future activities, constantly improve and improve their professional and cultural level, teaching qualifications.

The article identifies and characterizes the speech, dialogue and presentation types of communicative skills of the future teacher of musical art, discloses theoretical aspects and methodological techniques for the formation of pedagogical communication skills. The role of lessons on the methodology of musical education in the formation of communicative skills, the development of the intellectual, emotional and professional culture of communication of a person, the ability to know and evaluate yourself, your intellectual, musical abilities and capabilities is highlighted. Forms and working methods for the development of communicative skills of future teachers of musical art are proposed.

In the context of the formation of communicative skills of students, the main goal is the humanization of interpersonal communication in the educational process as a way to ensure the harmony of active communicative relations of participants in the pedagogical environment.

Key words: *communicative skills (speech, dialogue, presentation), communication, pedagogical communication, professional development, communicative culture, future teachers of musical art.*